

**TARTIŞMA PROGRAMLARINDA DEMOKRASİ,
RASYONELLİK VE MÜZAKERE: TÜRKİYE’NİN NABZI,
TÜRKİYE’NİN GÜNDEMİ VE KARŞIT GÖRÜŞ
PROGRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME ¹**

**DEMOCRACY, RATIONALITY AND NEGOTIATION IN
DISCUSSION PROGRAMMES: A STUDY ON THE
PROGRAMMES TURKEY’S PULSE, TURKEY’S AGENDA
AND COUNTER-VIEW**

Arş. Gör. Hasan Hüseyin KAYIŞ
Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
hasanhkayis@aksaray.edu.tr

ÖZET

Liberal demokrasinin temsil krizinin kamusal alandaki yurttaş katılımını kısıtlaması çalışmada üzerinde durulan bir meseledir. Müzakereci demokrasi yaklaşımlarının temsil krizine yönelik geliştirdiği birtakım yaklaşımlar ise kamusal alana yurttaş katılımı noktasında bazı önermeler geliştirmiştir. Eşitlikçi, rasyonel ve demokratik bir biçimde gerçekleşecek müzakere bu noktada önemlidir. Bunun için yurttaşın karar alma süreçlerine aktif bir biçimde katılımı gerekmektedir. Ancak müzakereci demokrasiye toplumun genelini kapsayan bir konuşma biçimini nasıl hayata geçireceği noktasında birtakım eleştiriler gelmektedir. Bu noktada Habermas’ın modern kamusal alan olabilme bakımından iyimser bir bakışla yaklaştığı medya devreye girmektedir. Bu bağlamda televizyon tartışma programlarının kamusal bir meselenin tartışılması konusunda etkin bir biçimde kullanılması bu mecralara yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırmıştır. Ancak modern anlamdaki kamusal alanda müzakereyi engelleyici eşitsizlikçi süreçler yer almaktadır. Çalışmada söz konusu eşitsizlikçi süreçler Habermas’ın “ideal konuşma durumu”, Young’ın “dâhili” ve “harici” dışlama durumları, Kerbrat-Orecchioni’nin “etkileşimci yaklaşımı” ve Deetz’in “söylemsel kapanma stratejileri” vasıtasıyla analiz edilmiştir. Bu yaklaşımlar HaberTürk kanalından Türkiye’nin Nabzı, CNN Türk kanalından Türkiye’nin Gündemi ve HaberTürk kanalından Karşıt Görüş programlarına uygulanarak, programlarda kamusal bir tartışmanın gerçekleşip gerçekleşmediğine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Liberal demokrasi, müzakereci demokrasi, kamusal alan, tartışma programları, rasyonellik.*

¹ Bu çalışma, 2018 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalında Doç. Dr. Oğuzhan Taş danışmanlığında hazırlanmış olan *Demokrasi Rasyonellik ve Müzakere: Tartışma Programları Üzerine Bir İnceleme* adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

ABSTRACT

The restriction of citizen participation in the public sphere by the representation crisis of liberal democracy is an issue that is emphasized in the study. Some approaches developed by the deliberative democracy approaching towards the representation crisis have developed some proposals at the point of citizen participation in the public sphere. Deliberations that take place in an equitable, rational and democratic manner are important at this point. This requires an active participation of citizens in decision-making processes. However, there is a number of criticisms at the point of how the deliberative democracy will pass on to a form of speech that covers the overall community. At this point, Habermas has an optimistic view of the media as a modern public space. In this context, the effective use of television forums in the discussion of a public concern has given a positive view to this media. However, in the modern public sphere, there are inequalities that prevent negotiations. In this study, these inequalities were analyzed by Habermas's "ideal speech situation", Young's "internal" and "external" exclusion, Kerbrat-Orecchioni's "interactive approach" and Deetz's "discursive closure strategies". The conceptualizations have been applied to Turkey's Pulse from HaberTurk channel, Turkey's Agenda from CNN Turk channel and Counter-View from HaberTürk channel to focus on whether a public debate has taken place in these programmes.

Keywords: *Liberal democracy, deliberative democracy, public sphere, television forums, rationality*

GİRİŞ

Televizyon tartışma programları, ürettikleri söylemlerin meşruiyetini güçlendirmek adına, çoğu kez belli bir “uzmanlık” halesiyle donattıkları kişilere ifade olanağı tanımaktadırlar. Aynı zamanda söz konusu tartışma programlarının bu kişilerin karşılıklı konuşması yoluyla kamusal meselelere ilişkin temel bakış açılarını görünür kıldıkları da iddia edilmektedir. Ancak Habermas tarafından modern kamusal alan olabilmeye işlevi atfedilen bu alanın birtakım eşitsizlikler ile anılması onun kamusalılığı ile ters düşmektedir. Bundaki temel sebeplerden biri medyanın liberal gelenekler altında varlığını sürdürmesidir. Liberal sistemdeki gibi tartışma programlarının da temsil sistemi ile işlemesi bir kriz durumu doğurmaktadır. Temsil probleminin bir yansıması olarak televizyon tartışma programlarının da temsili bir tartışma mekânı olduğu göz önünde bulundurulduğunda demokratik, rasyonel ve müzakereci birtakım eşitsizliklerinin bu programlar özelinde bulunduğu bilinmektedir. Bu eşitsizliklerin kamuyu ilgilendiren meseleler dâhilinde dışlayıcı bir biçimde işlemesi çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Demokratik süreçlerin işletilmesinin önündeki engeller ve temsil sisteminin içerisinde bulunduğu kriz durumunun aşılması noktasında Habermas başta olmak üzere pek çok düşünür görüş bildirmiştir. Bu noktada daha katılımcı ve yurttaşın kamusal alanda daha fazla söz sahibi olduğu bir yurttaş profili önerilmektedir.² Bu öneriler Habermas’ın *Demokrasinin Üç Normatif Modeli*³ adlı makalesinde yer alırken, onun takipçileri olan Seyla Benhabib, Joshua Cohen ve Iris Marion Young gibi düşünürler de müzakereci demokrasinin yurttaş katılımına olan katkısına işaret etmektedirler. Ancak Young’a (1999) göre özellikle çok katmanlı topluluklarda böylesi bir müzakere sisteminin kurulması ve katılımın sağlanabilmesi mümkün görünmediğinden müzakereci demokrasi yaklaşımı eleştirilmektedir (ss. 178-180). Bu yönüyle müzakereci demokrasinin sadece küçük topluluklara uygulanabilir bir sistem olduğu ileri sürülmektedir.

Medyaya atfedilen kamusal alan olma işlevi katılım konusunda özgür bir ortam olmadığından, Habermas’ın *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (1962) adlı çalışmasında da vurguladığı üzere kitle iletişim araçları ile birlikte kamusal alan yeniden feodalleşmiştir (Kejanlıoğlu, 1994). Buna rağmen James Curran, Nicholas Garnham ve John Keane gibi düşünürler medyanın kamusal alan işlevini yerine getirebileceğine dair daha iyimser yaklaşımlar ortaya koymuşlardır (Curran, 1994, ss. 238-9; Garnham, 1997, s. 3; Keane, 2014, s. 217).

Habermas’ın işaret ettiği çerçevede bu çalışmada televizyon tartışma programları temsili bir kamusal alan oluşturduğu mecralar olarak ele alınmakta, uzman kimliğiyle programlarda yer verilen kişilerin ve tartışmaları yöneten moderatörlerin, demokratik bir tartışma ve müzakereyi gerçekleştirmekte nasıl bir konumda yer aldıkları araştırılmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ağırlıklı bir yeri olan müzakereci demokrasi

² Habermas’ın liberal demokrasinin temsil krizi hakkındaki görüşleri hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Habermas, J. (2017a). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul. ss. 346-347.

³ Habermas’ın “Demokrasinin Üç Normatif Modeli” konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Habermas, J. (1999). *Demokrasinin Üç Normatif Modeli*. İstanbul. ss. 37-50.

kuramları, temsili liberal demokrasinin meşruiyet krizini aşmak için, karşılıklı konuşmaya, karşıt argümanların tartışılıp müzakere edilmesine ve ortak katılımı ulaşılan konsensüse vurgu yapar, yurttaşların karar süreçlerine etkin katılımını öngörür. Bir başka deyişle kamusal ilkesini demokratik meşruiyetin tesisi ve sürdürülmesi bakımından vazgeçilmez kabul eder. Bu yüzden bu çalışmada kamusallığın tesisine yönelik ideallerin mikro bir inceleme sahasında, yurttaşların kamusal sorunlara dair kendi kanaatini oluşturabilmek için takip ettikleri tartışma programlarında nasıl görünür olduğunun incelenmesi, aynı zamanda incelemeye konu olan tartışma programlarında kamusal bir tartışmanın gerçekleşip gerçekleşmediği, kamusal bir tartışmanın normlarına uyan ya da uymayan unsurların tespit edilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bakımdan kanallar tarafından kamusal bir tartışmanın yaşandığının ileri sürüldüğü bu programlarda demokratik, rasyonel ve müzakereci bir tartışmanın yaşanıp yaşanmadığı ana mesele olmakla beraber modern anlamda kamusal olarak adlandırılan mecranın bu özellikleri taşıyıp taşımadığı kamusal alan kavramının özü itibarıyla incelenmesi gereken bir unsurdur.

Çalışmada Haber Türk kanalından *Türkiye'nin Nabzı* programının 20 Mart 2017 tarihli bölümü, CNN Türk kanalından *Türkiye'nin Gündemi* programının 22 Mart 2017 tarihli bölümü ve yine HaberTürk kanalından *Karşıt Görüş* programının 5 Nisan 2017 tarihli bölümleri örnek olarak incelenmiştir. İncelenmek üzere seçilen programlar, 1 Mart 2017- 16 Nisan 2017 tarihleri arasında ekrana gelmiştir. Programların bu zaman dilimi içerisinde seçilmesinin gerekçesi, bu dönemde Türkiye'nin siyasal hayatında önemli bir değişikliğe sebep olacak olan 2017 Anayasa Referandumu'nu konu alan tartışmaların yaşanmış olmasıdır. Türkiye'nin ana akım televizyon kanallarında yayımlanan ve en çok izlenen tartışma programı olmalarından dolayı bu üç tartışma programı seçilmiştir. Birer bölüm ile sınırlı kalınmasının nedeni ise söz konusu tartışma programlarında yer alan katılımcıların ve tartışma başlıklarının genellikle değişmemesidir. Analiz kısmında tekrara düşmemek adına böyle bir yol izlenmiştir. Ayrıca toplumun her kesimini kapsaması da asgari düzeyde karşıt görüşü bünyesinde barındırması bu program ve bölümleri diğer benzer program örneklerinden ayırmaktadır. Bu bağlamda toplumun genelini ilgilendiren bir meselenin kamusal olarak tartışıldığı bu platformlarda mevcut programların seçilmesi yolu ile oluşturulan sınırlılık çalışmanın kamusal konuşma edimlerinin rasyonelliğinin, demokratikliğinin ve katılımcılığının sorgulanmasına yönelik tasarlanmıştır.

1. Liberal Demokrasi ve Müzakereci Demokrasi Kavramları

Liberal demokrasinin temel özellikleri seçilme hakkı, hukuk egemenliği, belirli aralıklarla ve eşit şartlarda yapılan seçimler, eşit oy hakkı, özgür bir şekilde örgütlenme garantisi ve siyasal ifade olarak sıralanabilir (Gutmann, 1999, s. 482). Liberal demokrasinin işleyebilmesi ancak temsil sistemiyle olanaklı görülmüştür. Doğrudan katılımın imkânsız olduğu toplumlarda yurttaşlar, kendilerini ilgilendiren meseleler hakkında karar verecek olan temsilcilerini periyodik olarak yapılan seçimler ile belirlerler. Bu bakımdan temsili demokrasilerde siyasal sistemin meşruiyeti genel ve eşit oy esasıyla işleyen düzenli ve rekabetçi seçimlere dayanır (Heywood, 2015, ss. 63-64). Ancak demokratik bir sistemde bulunması gereken başlıca öğe katılımdır. Buna karşılık liberal sistemde meşruluk oy verme davranışı ile sağlanmaktadır. Bu noktada müzakereci demokrasi kuramlarının liberal demokrasiye getirdiği eleştiri tam da bundan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımlara

göre mevcut sistem kriz üretmektedir. Devlet ile vatandaş arasındaki ilişki burada birincil bir ilişki değildir. Bu ilişki tamamen oy verme davranışına indirgendiği için bir kriz durumu oluşmaktadır (Habermas, orj. 1962, ilk Türkçe çev. 1997; 2017a, ss. 346-347).

Genel çerçeveden bakıldığında liberal demokrasiye getirilen eleştirilerin bir meşruiyet krizi doğurmasının temelinde temsil sistemi yer almaktadır. Demokrasinin modern toplumlarda uygulanabilmesinin tek koşulu olarak görülen temsil sistemi aslında kendisiyle çelişmektedir. Bu çelişki bu sistemin yurttaşların kişisel olarak yasa yapımı sürecine katılmasını öngördüğü halde sonraki uygulamalarının yurttaşları bu eylemden dışlamasından kaynaklanmaktadır. Halkın yasaların yapıcısı olarak görüldüğü bu sistemde geniş toplulukların rasyonel olarak değerlendirme kapasitesinden yoksun olduğu düşünülür. Böyle olduğu için yurttaşların yapması gereken doğrudan demokraside olduğu gibi alınan kararların içeriğini değil, bu kararların içeriğini belirleyecek temsilcileri seçmektir. Kriz, Habermas'a göre (1971) tam olarak burada başlamakta, siyasal iktidarın rasyonelleştirilmesi ve meşruiyetinin sorgulanmasının önündeki engeller, siyasetin elitlerin hegemonyası altında sürdürülmesine neden olmaktadır (s. 63). Böyle bir ortamda temsili demokrasiye ve siyasal aktörlere dönük güvenin azalması ile şekillenen kriz, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte başka bir boyuta taşınmıştır (Doğanay, 2003, s. 33). Yirminci yüzyılın kamusal ortamı siyasal partilerin, halkla ilişkiler ve medya şirketlerinin faal olduğu ve bunların rasyonel tartışmayı sınırlandırdıkları bir işleyişe sahne olmuştur. Habermas'a göre (1999) kitle iletişim medyasının şekillendirdiği kamusal alan aslen bir kültürel tüketim alanıdır. Bu "görünüştaki kamusal alan" siyaseti bir gösteri olarak sergilerken, yurttaşların siyasal kanaatlerini sadece kamuoyu yoklamalarıyla görünür kılmaktadır. Kamuoyu, seçmenlere paket halindeki sorulara verilen yanıtlarla üretilen istatistiki verilere dönüşmüştür (s. 295).

2. Müzakereci Model

Habermas'a göre (1999) daha iyi savların çeşitli müzakere süreçleri biçimleri olarak ortaya çıkmasına imkân sağlayan iletişimsel ön kabuller ve adil pazarlık süreçleri demokratik irade oluşumunun ana unsurudur (s. 41). Bu bakımdan müzakereci model sadece etik anlaşmayla değil, aynı zamanda çıkarların dengelenmesi ve mutabakatla, rasyonel araç seçimiyle, ahlaksal temellendirmeyle ve hukuki bağlamın denenmesiyle ortak iradenin egemen olduğu iletişim biçimlerindeki çeşitliliğe önem vermektedir (Habermas, 2017b, s. 158). Bu durumda ise söyleşiye ve araçlara dayalı siyaset, ilgili iletişim biçimleri yeterince kurumsallaştığında, tartışmalı düşünme ortamında buluşabilirler. Buradan hareketle kurumsallaştırılmış kamuoyu ve irade oluşumuna meşruluk sağlayan iletişimsel işleyişir (Habermas, 2017b, s. 158).

Müzakereci model, siyasal ve ekonomik olarak hiçbir hiyerarşik unsurun yurttaşların içine girdikleri diyalog sürecini etkilememesi gerektiğini öngörür. Iris Marion Young'a göre (1999) bu durum sadece konuşmacıların siyasal ve ekonomik niteliklerine indirgenemez. Kişi pek çok sebepten ötürü kendine engeller koyabilir ve görüşlerini açık şekilde ifade edemeyebilir. Bu yüzden konuşmanın tamamen rasyonel ve iletişimsel bakımdan sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi isteniyorsa tüm kültürel ve toplumsal statülerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Statülerin bütünüyle paranteze alınabil-

mesi ise pratik koşullarda pek de olanaklı değildir. Modern anlamdaki tartışma ve müzakere platformları aslında herkese eşit konuşma şansı vermez. Güç ve iktidar ilişkileri gizli ya da açık şekillerde işlerlik göstermeye devam etmektedir. Tartışma karşılıklı anlayış ve ortak yarara yönelmenin yerine bir rekabet atmosferi içerisinde geçer. Müzakereci demokrasinin iddia ettiğinin tersine güç ilişkileri müzakerece çekişmeyi bir şekilde açığa çıkarmaktadır (s.179). Çekişmenin olduğu yerde ise rasyonel kararlar almanın ne ölçüde olanaklı olabileceği başlıca sorgulama noktalarından biridir. Güç ilişkileri katılımcıların eğitim, sosyal, siyasi ve kültürel pek çok özelliğinden etkilenebilir. Young'a göre (1999) eğitilmiş orta sınıf beyaz insanlar siyasi dilde konuştuklarında zorluk çekmektedirler. Bu durum eğitilmiş ve donanımlı olan bu kişilerin özgüven yıkımlarına neden olmaktadır. Bu gibi sebeplerden ötürü konuşmacı ürkek davranacak ve seçkin olmayan bir dil kullanmak zorunda kalacak ya da konuşmamayı tercih edecektir. Müzakere argo tabirlere ya da gündelik konuşmaya izin vermez. Müzakerece resmî dil kullanma zorunluluğu vardır. Yani ayrıcalıklı bir konuşma yetisine sahip olan kişi sözünü daha dinlenebilir kılmaktadır. Aksi durumda ise dilsel olarak yetersiz olan kişi sözünü anlatamayacak ve müzakere içerisinde anlaşılabilir olacaktır. Kısacası konuşma edimleri ve koşulları kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bu yüzden sağlıklı bir müzakere sürecinden bahsedilmek isteniyorsa süreç içerisindeki bu türlü güç ilişkilerini bertaraf etmek gerekmektedir (s. 180). Bu haliyle müzakereci demokrasi, günümüzün atomize olmuş bireylerinin oluşturduğu topluluklarda uygulanması zor bir modeldir. Ulusal çapta gerçekleştirilmesi bu kadar zor görünürken evrensel düzeyde gerçekleştirilebilme düşünceleri temelsiz kalmaktadır. Ancak yerel düzeyde uygulanabilme imkânı vardır (Doğanay, 2003, s.118).

3. Kamusal Alan, Demokrasi ve Medya

Habermasçı anlamıyla kamusal alan, devlet aygıtının meta üretim ve dolaşım sisteminden bağımsız, yurttaşlara ait kamusal tartışma, toplanma, anlaşma ve eylem alanıdır. Bu yüzden gerçek bir kamusal alan yurttaşların eşit söylem ve katılım yoluyla oluşturdukları eleştirel bir kontrol ve dönüştürme mekanizması olarak işlev görebilir. Ayrıca yurttaşların kanaat ve iradelerinin ortaya çıktığı, adalet ve özgürlük arayışlarının gerçekleştiği, siyasal iktidarın iletişimsel akılla birleştirilerek rasyonelleştiği bir alandır (Özbek, 2004, s. 57). Kant'tan yola çıkarsak, aydınlanmaya gerek bireysel, gerek ise toplumsal olarak kamusal alanın aracılık ettiği göz önünde bulundurulduğunda toplumsal olarak adil bir düzenin ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Habermas, 2017a, s. 201).

Kamusal alan hareket halindedir. Habermas kamusal alanın nasıl bir tarihsel dönüşüm geçirdiğini *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* kitabında detaylı bir şekilde inceler. Habermas'a göre kamusal alan ilk olarak 17. ve 18. yüzyılda İngiltere, Almanya ve Fransa'da kahvehaneler, salonlar, okuma salonları gibi mekânlarda toplanan burjuva bireylerin güncel meseleleri tartışmasıyla belirginlik kazanmıştır. Bu dönemde konuşma ve tartışmanın burjuva yaşantısı içindeki yeri büyüktür. Söz kullanıldığı yere göre değişik duygusal ve sembolik özellikler taşıyabilmekte ve kamuoyu oluşumunda etkili olabilmektedir. Öyle ki kamusal alanda söz söylemek bu dönemin kamusal alanına adını veren yapıdır. Dönemin kahvehaneleri için pek çok kesimden insanların sokak dışında karşılaşabildiği tek yer olarak bahsetmek yanlış olmaz (Paquot, 2012, s. 60). Ancak bu dönemin kamusal alanında tartışmanın tamamen rasyonel ve kapsayıcı olarak

gerçekleştiği de söylenemez. Okuma salonları ve kahvehaneler gibi mekânlara girişte dışlayıcı unsurlar yer almaktadır. Kamusal alan öncelikle burjuvazinin erkek üyelerinin, soyluların ve entelektüellerin faaliyet gösterdiği bir alandır. Bu yüzden bu sınıflara dâhil olmayanlar ve kadınlar için kamusal alana dâhil olmak mümkün görünmemektedir (Stevenson, 2015, s. 88).

Burjuva toplumu, kitle demokrasisine geçişle ve devletin ekonominin alanına müdahalesiyle birlikte bütünlüğünü koruyamamış ve siyasal karakteri ortadan kaybolmuştur. 19. yüzyıla beraber burjuvazi saraya alternatif oluşturduğu kamusal alan gibi kendisi de zorunlu bir yok oluşa tabi olmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda meşru güç kullanımını elinde bulunduran devlet, 19. yüzyıla beraber bu meşru güç kullanımlarına yenilerini eklemiştir (Stevenson, 2015, s. 87). Bununla beraber 19. yüzyılda devletin hali hazırda polis ve yargı gibi aygıtlarıyla içeride yürüttüğü dışarıda ise askerî güce dayalı yürüttüğü politikalara liberal dönemde özel teşebbüslere bırakılan hizmetler de devlet tarafından üstlenilmiştir. Liberal ideal bu noktada kamusal alan- özel alan ayrımını kendisine ilke edinir. Demokratik bir devlette yaşayan tüm bireyler birer vatandaş olarak eşit sayılmaktadır. Birey, farklılıkları özel alanda rasyonel bir aktör olarak yaşayabilir ancak kamusal alanda birey olmanın özelliklerini yerine getirmelidir. Liberal devletten beklenen ise bireylerin bu haklarını koruma altına almasıdır (Keyman, 2014, s. 63).

Habermas kamusal alanın yapısal dönüşümünün önemli bir sonucu olarak kültür tartışan kamudan kültür tüketen kamuya geçişi tarif eder. 19. yüzyılın ikinci yarısında basındaki ticarileşmeyle karakterize olan bu gelişme, elektronik iletişim araçlarının ortaya çıkışıyla birlikte yeni bir temsilî kamusal alanı geri çekilme anlamına gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kamu sadece görünüşte kamusaldır. Halkla ilişkilerin profesyonel bir alan olarak gelişimi bu bakımdan kritiktir. Habermas (2017a), “burjuva kamuoyunun halkla ilişkiler tarafından biçimlendirilmesi oranında yeniden feodal hatlarına büründüğünü” ifade etmiştir (s. 308). Tecimsel medya faaliyetlerinin belirmesiyle beraber yurttaşlar politik arenadan dışlanmaya başlamıştır. Büyük çapta yapılan medya faaliyetleri ve bu faaliyetlerle sürdürülen araçsal aklın egemenliği devletin ekonomik alana müdahalesiyle yurttaş özelinde bir depolitizasyon sürecini beraberinde getirmiştir (Kejanlıoğlu, 1994, s. 46).

Günümüzde bu kamusal alanlar sivil toplum ve devletin bir köşesinde ortaya çıksa da çoğu kamusal alanın özelliklerini taklit eden iktidarın ve çıkar amaçlı ilişkilerin aşamalarıdır (Keane, 2014, s. 225). Şüphesiz sosyal refah devleti içerisinde bu tür ilişkiler çeşitli görüngüler altında işlemektedir. Habermas, 20. yüzyılda liberal hukuk devletinden sanayi toplumu altındaki sosyal bir hukuk devletine geçildiğini ifade etmiştir. Bu yeni sistemde bireyler anayasa ile güvence altına alınmış bir dizi özgürlüğe sahip olmuştur. En önemlisi önceleri açık bir şekilde oluşturulan kamuoyu 20. yüzyılda bir orta oyununa dönüşmüştür. Bu yasal seçimler ile çoğunluğu elinde bulunduran siyasi organların parlamentoyu sadece önceden alınan kararların tasdik edildiği yer olarak kullandığı anlamına gelmektedir. Önceki kamuoyu meclisi yönetirken yeni dönemde meclis kamuoyunu yönetmektedir. Habermas’a göre bu yeni alana herkes katılabilir. Aynı zamanda her ne kadar burjuva kamusal alanının yok olduğu söylene de Habermas (2017a) bu alanın hala bir takım özelliklerini muhafaza ettiğini söylemektedir (s. 338). Habermas’ın kamusal alan

hakkındaki görüşleri şüphesiz eleştirel birtakım okumaya tabi tutulacaktır ancak iletişim ve katılıma yaptığı vurgulardan ötürü ileriki çalışmalara referans sağladığı da inkâr edilemez (Stevenson, 2015, s. 119). Bu yüzden kamusal alan kavramına yaptığı katkılar böyle bir alanın tamamen yadsınamayacağı gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Habermasçı anlamıyla sisteme dâhil olma, konuşma ve tartışma yoluyla/eylemiyle gerçekleşecektir. Yurttaşlar kendilerini ilgilendiren konular hakkında müzakerede bulunabilecek bir alan ile birlikte kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı oluşturacaklardır. Bu alan ilke olarak devletten ayrı olarak ve devlete karşı eleştirel söylem oluşturarak kendini gerçekleştiren bir alan olacaktır. Aynı zamanda tüm resmî ekonomik ilişkilerden bağımsız, kapitalist ilişkilerin yer almadığı ideolojinin olmadığı tartışma ve müzakere için bir sahne olmalıdır (Fraser, 2004, s. 105). Müzakerenin önünde engel oluşturabilecek bu etkenler ortadan kaldırıldığı ve aynı zamanda uygun müzakere yolları açıldığı vakit kamusal alan aktif hale gelecektir. Bu noktada sosyal ve siyasal teoride Habermas'ın görüşüyle örtüşen ya da farklılaşan kamusal alan tanımları bulunduğunu hatırlamak gerekir. Örneğin Alexander Kluge'ye göre kamusal alan, "mücadelelerin savaş dışı yollarla karara bağlandığı yerdir" (Kluge'den aktaran: Hansen, 2004, s. 141). Etienne Balibar'a göre ise, "toplumsal zıtlığın ifade edildiği, ama insanlar arasında bir ortaklaşalık kurulma olasılığını da içeren karşılama mekânıdır" (Balibar'dan aktaran: Özbek, 2004, s. 181). Dolayısıyla kamusal alan demokratik mekanizmaların alanıdır. Bir bakıma demokratik meşruluk tahsis eden ve bu yüzden siyasetin demokratik bir şekilde yürütüldüğü zemin halini alır. Demokratik siyasetin tüm veçhelerine karşılık gelmekte ve modern siyasetin halk adına yapıldığına dair referans noktasını oluşturmaktadır (Köker, 2004, s. 315). Hannah Arendt'e baktığımızda kamusal olmanın modern toplumlarda siyaset - ahlak birlikteliğinin sağlanacağı tek ilke olarak kabul edildiği görülmektedir. Bunun nedeni siyasal muhakemeyi mümkün kılan yegâne etkenin kamusalılık olduğu düşüncesidir (Deveci, 2007, s. 111). Öyle ki siyaset ve ahlak birlikteliği kamusal alanda olup bitenlerle yakından ilişkilidir. Birey siyasi olanla ilgilenmede isteksizlik gösterebilir. Ancak bu ilgisizlik kendini ilgilendirmeyen konular hakkında yorum yapmaktan kaçınmasına ve olan biten siyasal olayları kendi dar bakış açısından yorumlamasına yol açmaktadır. Arendt bu durumu 20. yüzyılın içine düşmüş olduğu en büyük felaketlerden biri olarak görmektedir çünkü yorum yapamayan ve kamusal alanda buluşamayan halk totaliter bir yönetim anlayışının yerleşmesinden olmuştur (Deveci, 2007, s. 114).

Nicholas Garnham medyanın ve medya özelinde iletişimsel eylemin demokrasinin tam kalbinde olduğu inancındadır. İnsanlar toplanma, ifade ve enformasyon edinme özgürlüklerinden mahrum bırakılmış olsa idi ortak hedeflere yönelik ortak karar alma mekanizmaları işlevsiz kılınmış olacaktır (1997, s. 280). Bu yüzden kolektivitinin sağlanabilmesinde yegâne seçenek iletişimsel eylemdir.

Garnham'a (1997) göre, Habermas'ın çalışmasına iletişim ve medya çalışmalarında gösterilen ilginin temel nedeni kamusal iletişim formlarının zamanla değişime uğramasıdır (s. 278). Avrupa'da 1980 sonrasında iletişim alanının dereğüle edilip özelleştirilmesi kamu yararına yapılacak yayıncılığın kârlılık esasına göre şekillenmesine neden olmuştur. Bu durum medya araçlarını savunmasız bırakmış ve kamu yararına yapılması gereken yayıncılık mevcut durumuyla tartışmalı bir hal almıştır.

Netice olarak Habermas kamusal alana yönelik önemli tespitler yapmakla beraber onun modern anlamda tartışılması yönünde sadece yol göstermiştir. Bunun içindir ki katılımlı bir kamusal alan sağlanması için farklı yol haritaları çıkarılmıştır. Bunlar özellikle medyanın kamusal alan oluşturma süreçlerinde tartışmalı bir durumdadır. Ancak Habermas iletişimsel eylem kuramı ile medyada nasıl etkileşime geçileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.

Medyada iletişim bir şekilde gerçekleşmektedir ancak sorun da tam olarak buradadır gerçekleşen iletişim yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü sorunlu bulunmaktadır. Bu yüzden Habermas'ın ideal konuşma durumu kavramsallaştırması medyada kamusal birliğin sağlanabilmesi için bir dizi çıkarımda bulunmaktadır.

Toplulukçu bir anlayışla hareket eden Habermas ve onun gibi düşünen düşünürler liberal düşüncenin getirdiği eşitlik üzerine dayalı siyaset kavramının negatif özgürlük anlayışının sağlıklı bir bakış açısı getirmediği tezini savunmuşlardır. Bu yüzden eleştirel teorisyenler insanların fayda ve çıkar peşinde koştıkları sürekli mücadele halinden ziyade insanların konsensüse varmak üzere bir araya geldikleri topluluk kavramını savunmaktadırlar (Köker, 2013, s. 99). Bu topluluk kendini günümüzdeki katılımcı kamusal alan kavramsallaştırmasıyla bulmaktadır. Bunun için iletişim temelli tartışmaların daha derinleştirilmesi için Habermas'ın iletişimsel eylem ve ideal konuşma durumlarının incelenmesi faydalı olacaktır. Çalışmanın metodolojik bakış açısını belirlediğimiz üçüncü bölümde öncelikle Habermas'ın bu kavramları gözden geçirecek, bu tür bir karşılıklı konuşma ve müzakereyi etkileyebilecek diğer unsurlara ilişkin mevcut literatürü odağa alan bir çerçeve çizilecektir.

4. Yöntem

Çalışmada analiz edilmek üzere seçilen tartışma programları Habermas'ın ideal konuşma durumu normlarına göre değerlendirilecektir. Bu normları şu şekilde sıralayabiliriz (Özbek, 2004, ss. 62-63):

- 1) Her katılımcı konuşma başlatma, tartışma, soru sorma, sorgulama ve öneri yapma şansına sahip olmalıdır.
- 2) Belirlenen konuşma konularını sorgulamada herkesin hakkı saklı olmalıdır.
- 3) Tüm bireylerin istek, arzu ve duygularını aktarmada eşit şansı olmalıdır.
- 4) Konuşmacılar, içerisinde buldukları söylem ortamının kurallarının uygulanışı bakımından herhangi bir dışlanmışlık eylemi ile karşılaşarlarsa görüşlerini özgürce ortaya koymakta zorlandıkları iktidar ilişkilerini gündeme getirmekte özgür olmalıdır.

Habermas'ın ideal konuşma durumunu eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutan önemli araştırmacılardan biri olan Iris Marion Young (2002), eleştirisini ideal konuşma durumuna ilişkin "dâhilî" (*internal*) ve "haricî" (*external*) dışlamalar üzerine kurar (s. 52). Young'a göre (2002), "haricî dışlama" (*external exclusion*) tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılması anlamına gelmektedir (ss. 53-54). "Dâhilî dışlama" (*internal exclusion*) biçiminde ise bireyler tartışmaya dâhil olduğunda geçerli olan dışlama pratikleri söz

konusudur. Bu yüzden bir tartışmaya ya da sürece resmî olarak dâhil olmasına rağmen insanlar iddialarının ciddiye alınmadığına ve eşit saygıyla muamele görmediklerine inanabilirler. Baskın fikirler, diğer fikirleri veya ifade biçimlerini aptalca ya da basit görebilir ya da bu düşünceleri dikkate değer bulmayabilir. Aynı şekilde yurttaş, tartışılan konulara ilişkin deneyimlerinin, kamuoyundaki diğer kişilerin görüşlerinden farklı olduğunu ve diğer kişiler tarafından önemsenmediğini fark edebilir (Young, 2002, s. 55). Buradan hareketle Young'ın “dâhili” (*internal*) ve “harici” (*external*) dışlama pratiklerinden tartışma programlarının analizinde faydalanılacaktır.

Catherine Kerbrat-Orecchioni'nin “etkileşim analizleri” bu noktada dilsel yeterlilik ile toplumsal statü arasındaki ilişkiyi değerlendirmek üzere kavramsallaştırılmıştır. Aynı zamanda iletişim ve toplumsal boyutunun sözlü ve sözsüz dil kullanımı fonksiyonlarının arasındaki ilişkiyi sorgulama amacı gütmektedir. Etkileşim esnasında gerçekleşen kişiler arası ilişki iki ana çizgide gerçekleşmektedir. Bunlar, (1) yakınlık ve mesafe boyutlarını ilgilendiren “yatay”, (2) hiyerarşik yapıyı ilgilendiren “dikey” ilişki biçimleridir (Kerbrat-Orecchioni'den aktaran: Doğanay, 2003, s. 99).⁴ Buna göre yatay ilişkinin sözsüz göstergeleri arasında konuşmacıların konumlanması, hareketleri, göz temasları ve süreleri, mimikler, jestler ve tavırları yer almaktadır. Aynı şekilde konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurlarla beraber sözlü olmayan bazı etkenler de iki taraf arasındaki ilişkiyi belirleyen unsurlar arasındadır. Dikey ilişki biçiminde ise otorite, güç, egemenlik, konum, hükmetme ve boyun eğme davranışlarının yer aldığı hiyerarşik sistemler vasıtasıyla işlenmektedir (aktaran: Doğanay, 2003, ss. 99-100).

Analiz aşamasında kullanılacak bir diğer yaklaşım ise Stanley A. Deetz'in dilsel pratiklerdeki farklılıklara gönderme yaptığı “söylemsel kapanma stratejileri”dir. Ayrıca Foucault, Habermas ve Fischer'a atıfta bulunarak tanımladığı bu stratejiler tam olarak sık sık tekrarlanan mikro pratikler vasıtasıyla sözün anlam boyutu düzeyindeki muhtemel çatışmaları önleyen, bazı söylemlere ayrıcalık tanıyıp diğerlerini marjinal bir boyuta getiren, normal bir hal almış, çatışmanın olmadığı toplumsal ilişkilerin olduğu bir sürece atıfta bulunmaktadır (Doğanay, 2003, s. 107). Bu stratejiler; yetkisizleştirme, doğallaştırma, nötrleştirme, konusal engelleme, deneyimin öznelleştirilmesi, anlamın inkârı, meşrulaştırma ve pasifleştirme olarak sıralanmaktadır (Doğanay ve Keskin, 2008, s. 29).⁵

Yukarıdaki kavramsal setler kullanılarak mekânın düzenlenişi, sunucunun tartışma içerisindeki konumu, tartışmanın akışı ve söylemsel kapanma stratejileri başlıkları altında nitel bir analiz gerçekleştirilecektir. Böylelikle tartışma programlarının kamusalılığı, eşit ve adil bir müzakereye yer verip vermediği sorgulanmaya çalışılacaktır.

⁴ Aşağıda Kerbrat-Orecchioni yaklaşımına ilişkin değerlendirmeyi asıl olarak Doğanay'dan (2003: ss. 99-105) özetleyerek aktarıyorum.

⁵ Söylemsel kapanma stratejileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğanay, Ülkü ve Keskin, Fatih (2008). İletişim Çalışmalarında Kişilerarası İletişimin Yeri: Türkiye'deki Kişilerarası İletişim Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kültür ve İletişim* 9(32): ss. 9-32.

5. Bulgular

5.1. Türkiye'nin Nabzı Programı

Türkiye'nin Nabzı adlı program 2017 yılında HaberTürk kanalında pazartesi ve çarşamba günleri saat 20.00'de, cuma günleri ise saat 22.00'de olmak üzere haftada 3 bölüm yayımlanmıştır. Ancak ülke gündemine göre yayın akışı ve zamanlaması değişebilmektedir. İncelenen bölüm, Didem Arslan Yılmaz'ın moderatörlüğünde referandum oylaması konusunda farklı görüşlere sahip milletvekilleri Orhan Miroğlu ve Prof. Dr. Ayтуğ Atıcı ile gazeteciler Nagehan Alçı ve Orhan Bursalı'nın katılımıyla gerçekleşmiştir.

5.1.1. Mekânın Düzenlenişi

Mekânın düzenlenişinde stüdyo içerisinde bulunan tüm unsurlar (masa, sandalye, ekran, sehpa gibi stüdyoya bilinçli bir şekilde yerleştirilmiş öğeler) kanal yönetimi tarafından, katılımcılar stüdyoya gelmeden evvel yerleştirilmiştir. Bu haliyle stüdyo düzenlenmiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düzende katılımcılar karşıtlık oluşturacak biçimde karşılıklı olarak konumlandırılmışlardır. Masanın şekli ekrandan bakıldığında ters "V" şeklindedir. Sunucu masanın en ortasında yer alırken, tartışmada aynı görüşü savunan katılımcılar sunucunun sağ ve sol tarafında yer alacak biçimde yerleştirilmişlerdir. Bu düzen tartışmanın ritmini, hararetini ve aynı zamanda tartışma programlarının temsil ettiği kamusalılığı maksimum düzeye çıkarmak için yapılmaktadır. Buradan hareketle böyle bir masa düzeni etrafında tartışmanın gerçekleşmesi sözlü olmayan birtakım unsurların tartışmanın akışı konusunda eşitsizlikler doğurduğu hissiyatı uyandırmaktadır. Bu noktada Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği sözlü olmayan düzen birimler devreye girmektedir (aktaran: Doğanay, 2003, s. 99). Normal şartlarda tartışma programlarında eğer konuşmacı sayısı altı yediyi geçmiyorsa birbirlerinin yüzünü görece şekilde yuvarlak bir masa etrafında ya da at nalı şeklinde bir masa etrafında konumlandırılırlar (İnal, 1995, s. 68). Burada böyle bir düzen olmadığı için eşitlikçi bir tartışma düzeninden söz edemeyiz. Nitekim tartışmada sunucuya yakın olan ve tartışmada "hayır" cephesini temsil eden CHP Milletvekili Ayтуğ Atıcı sunucuya yakınlığını bir avantaj olarak kullanarak söz hakkını elde etmektedir. Nagehan Alçı'nın da diğer katılımcıların söz hakkı sırasında cep telefonu ile meşgul olması, Kerbrat-Orecchioni'nin etkileşimi engelleyen sözlü olmayan düzenbirimlerini devreye soktuğunu göstermektedir (aktaran: Doğanay, 2003, s. 99).

5.1.2. Sunucunun Tartışma İçerisindeki Konumu

Sunucu tartışma içerisinde ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Mekânsal düzendeki ayrıcalıklı konumunun yanında söz hakkı sırası ve düzenini sağlamadaki ayrıcalığı ona oldukça geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Bu yüzden programın sunucusu olarak tartışmada soru sorma ve tartışmayı başlatma önceliği Didem Arslan Yılmaz'a aittir. Dolayısıyla programda otorite Yılmaz'dır. Bunun etkisi program boyunca kendisini belli etmekle beraber, programda hangi konunun ne zaman başlayacağı, konunun nasıl yönlendirileceği, konuşmacıların söz hakkının düzenlenişi gibi unsurlar onun hâkimiyetindedir. Ayrıca sunucu tartışmanın rasyonel bir tartışma olduğunu, herkese eşit söz

hakkı verildiğini ve eşit muamele yapıldığını göstermekle yükümlüdür. Bunu sağlamak ya da sağlandığını ileri sürmek adına, Yılmaz'ın katılımcılar arasında yaşanan bir atışma esnasında dile getirdiği şu cümleleri örnek verebiliriz:

Yılmaz: Çok değerli fikir insanları sizsiniz hepiniz. Biz o yüzden size değer veriyoruz, sizi dinlemek istiyoruz. Dolayısıyla olayı kişiselleştirmeden davranınız. Fikirleriniz çarpışsın ve izleyiciler de karar versin. Bunu sizin için de söylüyorum, sizin için de söylüyorum. Bu önemli ilkeyi şuraya koyuyorum herkes buna dikkat edecek. Fikirlerinizden izleyiciler de faydalanıp aydınlandılar.

Yılmaz burada tartışmanın rasyonel bir biçimde ilerlemesi gerektiği ve izleyici odaklı bir yön belirlendiğinin altını çizmektedir. Ancak Bourdieu'ya göre televizyon sunucularının üstlendikleri en önemli rol halk adına söz alıyormuş gibi yapıp televizyonun hâkim görüşüne katkıda bulunmalarıdır. Bu bakımdan sunucu burada kitle adına söz alarak kitle ile bir aidiyet duygusu oluşturmaya çalışmaktadır (Bourdieu'den aktaran: Köse, 2004, s. 98). Nitekim normalde konukların birbirinin sözlerini kesmesi hoş bir durum olarak karşılanmaz ancak söz kesme olayı sunucu tarafından yapıldığında bu bazı noktaları aydınlatmak, konunun bağlamından kopmaması ve sözü muhatabına vermek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Bourdieu'nun bu görüşü de Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimler kavramsallaştırmasıyla örtüşmektedir (Doğanay, 2003, s.100).

Sunucunun program içerisinde söz hakkı sıralarını düzenleme noktasında başarılı bir performans gösterdiği söylenememektedir. Bu bakımdan sunucunun kamusal olduğu varsayılan tartışmanın rasyonelliğini ve katılımcılığını sağlama noktasında üzerine düşen görevi yerine getiremediği görülmektedir.

5.1.3. Tartışmanın Akışı

Programa 2017 *Anayasa Referandumu'nda* “evet” ve “hayır” bloğunu temsil eden katılımcılar davet edilmiştir. Ancak tartışmalı olan tam da bu noktada kendini belli etmektedir. Toplum çok katmanlı bir özellik göstermektedir. Eğer toplumsal bir problem kamusal alan olma iddiası ile o platformda tartışılıyorsa toplumun bahsedilen kesimlerinin de o platformda olması gerekmektedir. Bahsedilen programda iktidar ve ana muhalefet partisinin milletvekillerine yer verilirken Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne belirli bir oy alarak giren diğer parti temsilcileri bu programda yer almamaktadır. Ayrıca temsilî kamusal alan olarak addedilen bu alanın azınlıklara yer vermeyişi de sorunlu görünmektedir. Bu durum mevcut programı en başından katılımcı, rasyonel, demokratik ve kamusal özellikleri bakımından sorunlu bir alan haline getirmektedir. Katılımın bu denli kısıtlı tutulması Habermas'ın kamusal alan anlayışına aykırılık göstermekle beraber ideal konuşma durumunun gerçekleşmesine de engel olmaktadır. Aynı zamanda Young'un bahsettiği (2002, ss. 53-54) “tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılması” olarak adlandırdığı *harici dışlama* durumu burada kendini göstermektedir.

Programa katılan katılımcıların uzmanlık kimliğine bakıldığında siyasetçilerin ağırlıkta olması birtakım dışlama pratiklerini devreye sokmaktadır. Bu yüzden program

da katılımcılar sıklıkla uzmanlık kimliklerini öne çıkararak hiyerarşik bir biçimde Young'un (2002, s. 55) "dâhilî dışlama" ve Kerbrat-Orecchioni'nin (aktaran: Doğanay, 2003, s. 100) "dikey ilişki" dediği mekanizmalarda tanımladığı gibi dışlayıcı pratikleri devreye sokmaktadırlar. Bununla birlikte konukların tartıştıkları karşıt görüş temsilcisi ile göz teması kurmaktan kaçınmaları "yatay ilişki" biçiminin sözsüz göstergelerinin devreye girdiğini göstermektedir. Sözsüz bir biçimde gerçekleşen kahkaha atma gibi davranışlar programda sık sık tekrarlanmaktadır.

5.1.4. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Stanley A. Deetz'in kavramsallaştırdığı söylemsel kapanma stratejileri tartışma içerisinde katılımcıların kendi anlamlarını değerli kılmak adına başvurdukları stratejileri tanımlamaktadır (Doğanay ve Keskin, 2008, s. 29). Katılımcılar tartışma içerisinde bu stratejilere sıklıkla başvurmuşlardır. Pasifleştirme de bu stratejilerden biridir. Nagehan Alçı programın bir bölümünde şu cümleyi kullanarak bu stratejiyi gerçekleştirmiştir:

Alçı: Aytuğ Bey sizi tenzih ediyorum. Siz bir CHP'li olarak öyle bir çıkış yapıyorsunuz ki içerik konuşmam imkânsız hale geliyor. İşte bu CHP'nin yaptığı hep bu.

Alçı'nın Aytuğ Atıcı'ya yönelik bu söylemi, tartışmayı başka bir düzleme kaydırmakta ve tartışmayı gereksiz kılmaktadır. Böylelikle kendi argümanının geçerli olduğunu ispat etmeye çalışmakta ve aynı zamanda hiyerarşik olarak üstün olmayı amaçlamaktadır.

"Evet" ve "hayır" bloğunu temsil eden katılımcılar farklı siyasal düşüncelerden geldikleri için olaylara verdikleri anlam da farklılaşmaktadır. Bu yüzden programda katılımcılar karşıt görüşün vermek istediği anlam karşısında anlamın inkârı stratejisini kullanarak birbirilerinin anlamını geçersiz kılmaya çalışmışlardır. Böylelikle karşı tarafın ifadesinin etkileşim içerisinde oluşan yorumu baskılanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte *Türkiye'nin Nabzı* programında sıklıkla karşılaşılan söylemsel kapanma stratejileri olarak nötrleştirme ve yetkisizleştirme stratejileri öne çıkmaktadır.

5.2. Türkiye'nin Gündemi Programı

Türkiye'nin Gündemi programı çalışmanın yapıldığı dönemde çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün ekrana gelmiştir. Bunun dışında gündemin yoğunluğuna yönelik ekstra yayınlar da gerçekleştirilmiştir. Ancak program günümüzde yayımlanmamaktadır. Çözümlenen bölüm 22 Mart 2017 tarihli 2017 Anayasa Referandumu tartışmalarının yapıldığı bölümdür. Programın sunuculuğunu Ahu Özyurt yapmaktadır. Yayımlanan bölümün konukları ise hukukçu Uğur Poyraz, siyaset bilimci Doç. Dr. Mehmet Şahin, yönetim bilimci Elfin Tataroğlu ve hukukçu Yasin Şamlı'dır.

5.2.1. Mekânın Fiziksel Özellikleri

Tartışma programlarının stüdyo düzenleri kanal politikası gereği farklılıklar gösterebilmektedir. Bu yüzden her kanal kendi yayın politikasına uygun düşecek şekil-

de bir stüdyo düzeni belirlemektedir. *Türkiye'nin Gündemi* programının incelenen bölümünde de konuklar bu politika gereği zıt görüşlüler karşı karşıya gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Oluşturulan stüdyo düzeninde, tartışmanın gerçekleştiği alanda herhangi bir masa bulunmamaktadır. Oluşturulan düzen içerisinde masa bulunmadığı için iki zıt görüş karşı karşıya, aynı görüşler yan yana konumlanacak biçimde konumlandırılmışlardır. Bu oturum düzeninin fiziki özellikleri ve görünümüne bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü yukarıda değinildiği gibi bu oturum biçiminin konuşmacıların beden hareketlerini görünür kılmayı konuşmayı etkilemektedir. Erkek konuklar rahat ettikleri herhangi bir biçimde oturuş tarzı belirleyerek konuşabilmekte veya tartışmayı takip edebilmektedir. Ancak konuk olarak tek kadın olan Tataroğlu, kıyafetinin verdiği dezavantajdan ötürü istediği gibi oturamamakta ve konuşurken bunlara dikkat etmek zorundadır. Bu durum Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği sözlü olmayan düzen-birimlerine atf yaparken fiziki özellikler ve görünüm bu noktada tartışmayı etkileyebilmektedir (aktaran: Doğanay, 2003, s. 99). Ayrıca ortada herhangi bir masa olmaması tartışmanın ciddiyetine etki etmektedir. Çünkü alışlagelmişin dışında herhangi bir masa olmaması ve konukların konforlu bir biçimde konumlandırılması kamusal bir tartışmanın normlarına uymamakla birlikte, sunucunun egemen konumu ile birleştirildiğinde hiyerarşik bir görüntü oluşturmaktadır.

5.2.2. Sunucunun Konumu

Türkiye'nin Gündemi programının sunucusu Ahu Özyurt mekânın fiziksel özelliklerinde de görüleceği üzere fiziksel olarak konumunu iki karşıt görüşün ortasında konumlandırmıştır. Fiziksel görünümünden yola çıkarak bu konumlanış ile tamamen tarafsız, adil, hakkaniyetli bir şekilde görevini yerine getireceği izlenimini vermektedir. Zira tartışma programı sunucularından da bu özellikleri taşımaları beklenmektedir. Ancak tartışma gündemi ve akışının kanal yönetimi tarafından belirlendiği göz önünde bulundurulduğunda, sunucunun tarafsızlık konumu sorgulanmaya açılmaktadır. Nitekim Özyurt'un henüz tartışmanın başında konuyu şu şekilde çerçevelemesi de tartışma içerisindeki güç ilişkilerini ortaya koymaktadır:

Özyurt: Bugün Türkiye'nin gündemi biraz hafifçe. Yurt dışında, İngiltere'de çok hareketli saatler yaşandı son birkaç saat. Ama biz yine artık geri saydığımız referandumu konuşacağız.

Bu davranış tartışmanın en başından belli konular etrafında gerçekleşeceğini ortaya koymakla birlikte, kamuyu ilgilendiren esas konuların tartışılmanın önüne geçmektedir. Bu akışın dışına çıkılması durumunda sunucu devreye girecek ve tartışmayı belirlenen gündeme tekrardan sokacaktır. Bununla birlikte Özyurt'un ilk söz hakkını Poyraz'a vermesi, farklı görüşlerin yer aldığı bu programda diğer görüşü savunmaya ittiğinden tartışmanın rasyonelliğine bu noktada gölge düşürmekle birlikte, kamusal bir tartışmadan çok kendi anlamlarının savunulması biçimine bürünmektedir. Ek olarak Özyurt'un konuşma sürelerini ve söz hakkı sıralarını (katılımcıların da bunlara özen göstermemesi ile birlikte) sağlıklı bir biçimde yönetememesi sunucunun konumunu tartışma içerisinde problemlili kılmaktadır.

5.2.3. Tartışmanın Akışı

Türkiye'nin Nabzı programında görüldüğü üzere, *Türkiye'nin Gündemi* programının gündemi de aynı konuyu kapsadığından hararetli tartışmalar gerçekleşmektedir. Katılım bakımından aynı şekilde dışlayıcıdır. Konuklar tanıtılırken sunucunun onların mesleki özelliklerine vurgu yapması ya da yapmaması uzmanlık bilgisini öne çıkartırken bize Kerbrat- Orecchioni'nin (aktaran: Doğanay, 2003, s. 100) “dikey ilişki” biçimini ve aynı zamanda Young'un (2002, ss. 53-54) “haricî dışlama” olarak adlandırdığı dışlama pratiklerini hatırlatmaktadır. Aynı zamanda bu durum Habermas'ın “ideal konuşma durumu”nun gerçekleşmesine yönelik de engelleyici unsurlar barındırmaktadır. Örneğin sunucunun Poyraz'a “hukukçumuz”, Şahin'e “akademisyen” olarak hitap etmesi uzmanlık bilgisi üzerinden hiyerarşik bir ilişki oluşturmaktadır. Diğer konuklardan Şamlı'nın da hukukçu olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durum dışlayıcı özellikler barındırmaktadır. Stüdyodaki otoriteyi temsil eden sunucunun böyle bir davranışta bulunması konukların otoritesine zarar vermektedir ve kimi konuşan uzmanlık söylemini güçlendirirken kimininkini ise zayıflatmaktadır. Bu durum Kerbrat-Orecchioni'nin (aktaran: Doğanay, 2003, s. 100) bahsettiği “dikey ilişki” biçimindeki statü kaynaklı hiyerarşik eşitsizlikleri devreye sokmaktadır. Bununla birlikte tartışmanın hukukçular, akademisyenler ve siyaset bilimcilerin katılımıyla gerçekleşmesi Young'ın (2002) tartışma programları hakkında “gazeteciler ve siyasal seçkinlerin kamusal görünürlüğe eriştiği bir alan” şeklinde ileri sürdüğü savı da desteklemektedir.

Tartışmanın akışında konukların birbirilerine kızma, incitici söz söyleme, hakaret, söz kesme gibi girişimleri oldukça fazla olduğundan Habermas'ın bahsettiği “ideal konuşma durumu”nun dışına çıkılmakla birlikte, Kerbrat-Orecchioni'nin ve Young'un da değindiği konuşmayı engelleyici sözlü edimler de devreye girmektedir (Özbek, 2004, ss.62-63; aktaran: Doğanay, 2003, s.100; 2002, s. 55). Poyraz'ın Şamlı'ya yönelik “atma” şeklinde çıkışı böyle bir girişime örnek gösterilebilir. Bu durum tartışmanın demokratikliğinin, rasyonelliğinin ve kamusalının sorgulanmasına neden olmaktadır.

5.2.4. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Kendi argümanını üstün çıkarma çabası *Türkiye'nin Nabzı* programının katılımcılarında olduğu gibi, *Türkiye'nin Gündemi* programının katılımcılarında da mevcuttur. Bu katılımcılar tartışma içerisinde sıkça söylemsel kapanma stratejilerine başvurmuşlardır. Henüz tartışmanın başında hukukçu konuk Poyraz'ın şu çıkışı yetkisizleştirmeye bir örnektir:

Poyraz: Şimdi tabi Ahu Hanım Türkiye'de herkes ya futbol hakemi oluyor ya da hukuk profesörü olabiliyor anında. Biz bir maç seyrediyoruz o maçın üzerine seyreden herkes penaltı, değil diye beş milyon insan ahkâm kesebiliyor. Bir anda Türkiye'nin gündemine anayasa değişikliği ya da bazı zaman farklı hukuki tartışmalar düşüyor. Herkes bir anda anayasa hukukçusu oluyor. Herkes bir şey söylüyor.

Poyraz, toplumu ilgilendiren bir meselenin toplum tarafından konuşulmasına ve tartışılmasına uzmanlık bilgisini öne sürerek karşı çıkmakta ve yetkisizleştirme

stratejisini devreye sokarak kamusal konuşmanın önüne geçmektedir. Bununla birlikte tartışma içerisinde Tataroğlu'da kendi argümanını haklı kılmak adına halktan aldığı bilgileri öne sürerek meşrulaştırma stratejisini devreye sokmaktadır. Bunun gibi stratejilere doğallaştırma da örnek gösterilebilir. Ayrıca tartışmanın rasyonel, kamusal ve katılımcı olmaktan uzak olmasından dolayı konuklar birbirinin anlamını sürekli inkâr etmekte ve tartışmanın kendi istedikleri yönde ilerlemesi adına konusal engelleme stratejilerine başvurmaktadır.

5.3. Karşıt Görüş Programı

Karşıt Görüş adlı tartışma programı HaberTürk televizyonunda, haftalık olarak düzenli bir şekilde yayımlanmamakla beraber, haftanın herhangi bir günü gündemin yoğunluğuna göre ekrana gelmiştir. Balçiçek İlter sunuculuğunu yaptığı program günümüzde yayımlanmamaktadır. Programın incelenen bölümü 5 Nisan 2017 tarihli referandum tartışmalarının yaşandığı program bölümünü kapsamaktadır. İncelenen programda konuk olarak gazeteciler Cem Küçük, Ümit Zileli, Mehmet Sarı ve Celal Ülgen yer almaktadır.

5.3.1. Mekânın Düzenlenişi

Karşıt Görüş programı, analiz edilen *Türkiye'nin Nabzı* programı ile aynı kanalda yayımlandığından stüdyonun düzeni iki program için de aynıdır. Bu yüzden konukların konumlandırılması ve stüdyodaki diğer unsurlar bakımından herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Kerbrat-Orecchioni'nin kavramsallaştırdığı tartışmayı etkileyen sözsüz unsurlar *Türkiye'nin Gündemi* programındakiler ile aynıdır. Bunun için *Karşıt Görüş* programının stüdyo düzeni detaylı bir biçimde ayrıntılandırılmayacaktır.

5.3.2. Sunucunun Konumu

Balçiçek İlter diğer moderatörlerde olduğu gibi önceden belirlenmiş bir gündem etrafında tartışmayı sürdürmek durumundadır. Bu yüzden tartışmayı açarken gündemi etraflıca özetleyerek işe başlamakta ve katılımcılara bu gündemin dışına çıkılmaması yönünde işaret vermektedir. Gündem diğer programlardaki gibi 2017 Anayasa Referandumu'dur ancak o hafta yaşanan güncel meseleler de tartışıldığından tartışma bazen sunucunun kontrolünden çıkmıştır. Sunucunun şu çıkışı esasen tartışma ortamına dair önemli bir veri sunmaktadır:

İlter: “Evet” de çıksa “hayır” da çıksa gerçekten de aslında sakinliğe ihtiyacımız var bütün memleket olarak.

Buradan da anlaşılacağı üzere tartışma çoğu zaman kamusal, rasyonel ve katılımcı olmaktan uzaktır. Söz hakkı sıraları ve süreleri sağlıklı bir biçimde işletilmemektedir. Ancak stüdyodaki konuklar, stüdyoda olmayan birisi hakkında, ona karşı cevap hakkı doğuracak bir ithamda bulunduğu İlter, tartışmanın kamusalığını güçlendirici bir biçimde şu tepkiyi vermiştir:

İlter: Burada olmayanları konuşmayalım. Şimdi herkese cevap olur biliyorsunuz yani bitiremeyiz programı ama başka bir zaman yaparız onu.

Aynı çıkışı herhangi bir gruba yönelik de gerçekleştirmesiyle İlter, rasyonel bir biçimde davranmış ve tartışmanın kamusalını güçlendirmiştir. Bunun dışında sununun kamusal bir tartışmanın normlarına uyan bir yönetim gösterdiği söylenemez.

5.3.3. Tartışmanın Akışı

Tartışmaya katılımın diğer programlarda olduğu gibi bazı meslek grupları (avukat, gazeteci, siyaset bilimci vs.) ile sınırlı tutulması en başında programı kamusal ve katılımcı olmaktan uzaklaştırmaktadır. Ayrıca Young'ın (2002, ss. 53-54) "haricî dışlama" pratiklerinin bu program kapsamında da geçerli olduğu görülmektedir. Ancak uzmanlık bilgisine gelindiğinde her iki görüşte de iki gazeteci ve iki hukukçunun bulunması uzmanlık kimliği ile oluşturulabilecek hiyerarşik bir durumun önüne geçmektedir. Bununla birlikte diğer iki programda olduğu gibi İlter de konuyu belli bir kapsam içerisine hapsederek tartışmayı açmış ve Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği etkileşimsel engellere başvurmuştur (aktaran: Doğanay, 2003, s. 99).

Tartışma süresince katılımcıların jest ve mimikleri, el hareketleri tartışmanın demokratik, rasyonel ve katılımcı bir biçimde kullanılmıştır. Zileli ve Küçük'ün karşı taraf konuşurken sürekli cep telefonları ile meşgul olmaları da Young'ın (2002, s. 55) "dâhili dışlama" pratiklerine işaret etmektedir. Ayrıca bu davranış biçimleri Kerbrat-Orecchioni'nin (aktaran: Doğanay, 2003, s. 99) kavramsallaştırdığı "yatay ilişki" biçiminin etkileşimi engelleyen sözsüz göstergelerine işaret etmektedir.

5.3.4. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Söylemsel Kapanma Stratejileri *Karşıt Görüş* programında da sürekli tekrarlanmaktadır. "Yalan" sözcüğünün dile getirilmesinin hangi koşulda suç teşkil ettiği üzerine bir tartışmada hukukçu Ülgen, gazeteci Küçük'e yönelik uzmanlık bilgisini kullanarak *yetkisizleştirme* stratejisine başvurmuştur. Ancak bu duruma İlter'in ilgili soruyu doğrudan Ülgen'e yöneltmesi de ortam sağlamıştır. Bununla birlikte aynı tartışma içerisindeki bir meseleye dâhil olmaya çalışan Zileli de Ülgen tarafından *konusal* engelleme stratejisine maruz bırakılmıştır. Böylelikle kamusal bir tartışmanın rasyonel, katılımcı ve demokratikliğini etkileyen durumların sadece karşıt görüşler arasında değil, aynı görüşler arasında da gerçekleştiği görülmektedir.

Diğer programlarda da görüldüğü üzere kendi anlamını güçlü kılmada görülen stratejilerin bu programda da *doğallaştırma*, *anlamın inkârı* ve *konusal engelleme* olarak gerçekleşmeye devam ettiği görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada medyanın modern kamusal alan olarak varsayılması bağlamında ele alınan bu üç tartışma programının demokratik, rasyonel ve müzakereci bir biçimde işleyip işlemediğine odaklanılmıştır. Bu kapsamda Habermas'ın "ideal konuşma durumu", Young'un "dışlama pratikleri", Kerbrat-Orecchioni'nin "etkileşimsel yaklaşımı" ve Deetz'in "söylemsel kapanma stratejileri" çözümleme bölümünde seçilen tartışma programlarının bölümlerine uygulanarak incelenmiştir (Özbek, 2004, ss. 62-63; aktaran: Doğanay, 2003, s.100; 2002, s. 55).

Programların en belirgin özelliği meşruiyet zeminini demokratik konuşma ilkesine bağlamalarıdır. Fakat demokratik konuşma pratiği en başından kamusal katılımı olanaksız kıldığı için oluşturulmaya çalışılan izlenim bu yönde olmamaktadır. Farklı görüşlerin "karşıtlık" oluşturacak bir biçimde stüdyoda sahnelenmesi yalnızca görünüşte bir kamusal alan pratiği olmaktan öteye gitmemektedir. Buna ek olarak tartışmanın gerçekleştiği fiziki mekânın düzenlenmişliği tartışmanın kamusal ve katılımcı bir biçimde gerçekleşmesine herhangi bir katkı sağlamamaktadır. Aksine mekânın fiziki özellikleri her kanal özelinde farklı bir şekilde biçimlendiğinden eşitlikçi öğeler dışında pek çok eşitsizlikçi öğelere rastlanılmıştır.

Tartışma içerisinde yurttaşın tartışma alanı içerisindeki sesi olarak kendini konumlandıran moderatörlerin ayrıcalıklı konumları söz konusudur. Ancak fiziki olarak ayrıcalıklı bir konumda bulunan moderatörler tartışmayı adil, düzenli ve hakkaniyetli bir biçimde yönetmeyi başaramamışlardır. Bu yüzden tartışmanın yönetilmesindeki aksaklıklar katılımcı, rasyonel ve müzakereci bir tartışmanın gerçekleşmesine engel olmuştur. Ancak tartışmanın kamusalıktan uzak olmasında moderatörlerden çok katılımcıların müzakere kültürüne uzak olmasının etkisi vardır. Bunun sonucunda katılımcılar tartışma içerisinde çoğu zaman müzakere kurallarına uygun olmayan yollara başvurmuştur. Özellikle katılımcıların uzmanlık konumundan aldıkları ayrıcalıklı söz söyleme hakkı ve karşıt görüşlü olmalarından dolayı tartışma çoğu zaman kakofonik bir biçimde ilerlemiştir. Böyle bir durumda her bir katılımcı kendi argümanını haklı çıkarmaya çalışmıştır.

Kısacası incelenen tartışma programlarında da görüldüğü üzere kamusal bir meseleyi tartışmak üzere çağrılan uzmanların/konukların ayrıcalıklı söz söyleme edimlerinin dayanağının politik duruşları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, siyasi olarak azınlıkta olan grupların bu tür kamusal tartışmalara katılımının da mümkün olmadığı görülmektedir. Ayrıca kısıtlı bir katılımı oluşturulmaya çalışılan kamusal tartışmanın Türkiye'deki tartışma programlarının özelinde önceden belirlenen bir gündem dâhilinde işlemesi de bu programların kamusal tartışma tartışmalarına gölge düşürmekte ve mevcut programlarda üretilen söylemlerin kamusal bir söylemden çok önceden belirlenen kalıplar etrafında dönen birtakım argümanların sahnelenmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki televizyon kanallarında kendilerine yer bulan tartışma programlarının temsil bakımından sorunlu bir durumda bulunduğu ve söz söyleme ayrıcalığına erişen kişilerin de rasyonel, kamusal ve müzakereci bir biçimde işlemesi gereken tartışma programlarının bu şekilde işlemesine katkı yapmadığı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Curran, J. (1994). Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek. (Çev. S. İrvan), İLEF Yıllık 93, ss. 215-243.

Deveci, C. (2007). Siyasetin Sınırı Olarak Kamusalılık: Arendt'in Kant'tan Çıkaradıkları. *Doğu Batı (Kamusal Alan)*, Yıl 2, ss. 111-129.

Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek*. Ankara: İmge Kitabevi.

Doğanay, Ü. ve Keskin, F. (2008). İletişim Çalışmalarında Kişilerarası İletişimin Yeri: Türkiye'deki Kişilerarası İletişim Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kültür ve İletişim*, 9(32), ss. 9-32.

Fraser, N. (2004). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (ss. 103-133). İstanbul: Hil.

Garnham, N. (1997). Medya ve Kamusal Alan. (Çev. S. Alankuş-Kural ve H. Tuncel), *İLEF Yıllık* 94, ss. 275-288.

Gutmann, A. (1999). Demokrasi, Felsefe ve Gerekelendirme. S. Benhabib (Ed.), (Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel), *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde (ss. 481-492). İstanbul: WALD.

Habermas, J. (1971). *Toward a Rational Society: Student Protest, Science, and Politics*. Boston: Beacon Press.

Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli. S. Benhabib (Ed.), (Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel), *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde (ss. 37-51). İstanbul: WALD.

Habermas, J. (2017a). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2017b). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*. (Çev. İlkur Aka). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hansen, M. (2004). Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübesi: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar. M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (ss. 141-181). İstanbul: Hil.

Heywood, A. (2015). *Siyasi İdeolojiler*. (Çev. L. Köker). Ankara: BB101 Yayınları.

İnal, A. (1995). Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı. *Birikim Dergisi*, (68-69), ss. 65-75.

Keane, J. (2014). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri. S. İrvan (Ed.) *Medya Kültür Siyaset* içinde (ss. 215-244). Ankara: Pharmakon.

Kejanlıoğlu, B. (1994). Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı. *Birikim Dergisi*, (68-69), ss. 39-64.

Keyman, F. (2014). Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu. *Doğu Batı* 2(5), ss. 63-80.

Köker, L. (2004). Demokratik Meşruluk, Kamusal Alan ve Çokkültürlülük Sorunu. M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (ss. 309-320). İstanbul: Hil.

Köker, L. (2013). *İki Farklı Siyaset*. Ankara: Dipnot.

Köse, H. (2004). *Bourdieu Medyaya Karşı*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Paquot, T. (2012). Sözümler Alanı? E. Dacheaux (Ed.), (Çev. H. Köse), *Kamusal Alan* içinde (ss. 59-64). İstanbul: Ayrıntı.

Stevenson, N. (2015). *Medya Kültürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*. Ankara: Ütopya.

Young, I. M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*. S. Benhabib (Ed.), (Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel), *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde (ss.174-197). İstanbul: WALD.

Young, I. M. (2002). *Inclusion and Democracy*. London: Oxford University Press.